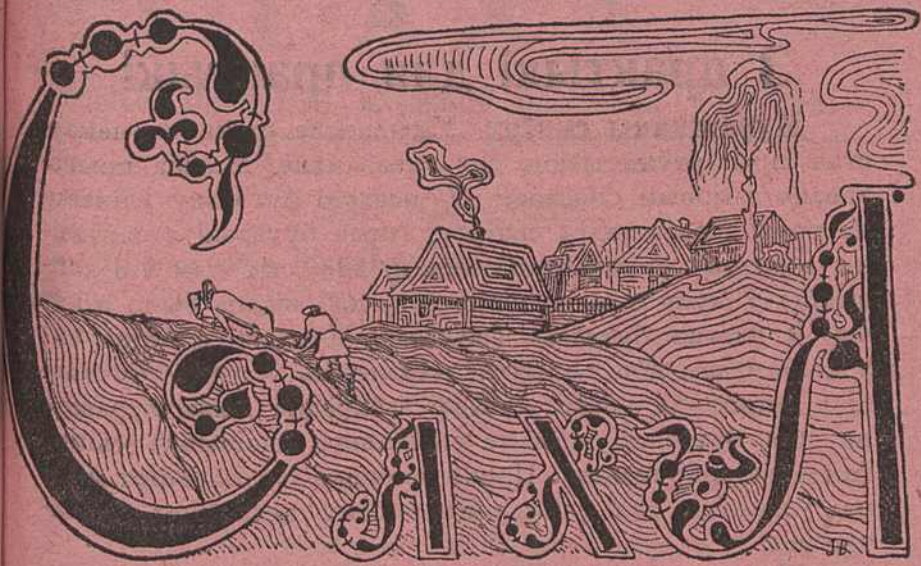

95/744

Першы Беларускі Месячнік Сельскай Гаспадаркі.

З Ў М Е С Т :

Дзе прычына	1
Плян гаспадаркі С.С.С. на 5 гадоў (1928—1933)	3
Балоты могуць насельніцтву даць вялікую карысць	6
Каноплі на балоце	8
Гаспадарчыя парады	10
Куток для жанчыны	12
Новыя законы аб вясковай будоўлі	14
Праўныя парады	15
Наша хроніка	16

Цана асобнага нумару 30 гр.

3 практыкі для практыкі.

Мурашкавы сьпірт. Ужываецца часта як лекаства пры рэўматызьме для змазваньня. Можна прыгатаваць дамовым спосабам. У чыстую бутэльку ўліваецца трохі звычайнага сьпірту, горла бутэльні з сярэдзіны і звонку намазваецца мёдам, або сыропам і закаваецца ў кучу з мурашкамі так, каб відаць было з кучы $\frac{1}{3}$ частка бутэльні (шыйка). Мурашкі вабяцца сапудкім мёдам або сыропам, пападаюць у горла бутэльні і потым да сьпірту. Калі зьбярецца шмат мурашак на дне бутэльні, дык яе выймаюць, даліваюць сьпіртам і закаркоўваюць. Цераз некалькі гэдзін сьпірт можна ўжываць для уціраньня частак цела пры рэўматызьме.

Паеньне пчол. Пчала, як іншая жывёла паграбуе вады. Яны бяруць ваду з рэчак, ручайкоў, крыніц. Пры гэтым іх шмат гіне. Пчалаяр мусіць паклапаціцца даць ваду пчолам на сваёй пасецы. Для гэтага ваду наліваюць ў міску, карытка, кладзацца на паверх вады па саломінцы, або трэшчыне, каб пчала не тапілася. Ваду трохі падсольваюць (на 1 вядро вады жменя кухонай солі). Каб лепш прыхваціць пчол да такой вады, берагі пасудзіны трэба на першы раз трохі змазаць мёдам.

Новы спосаб вырабу сыра. Немцы пачалі вырабляць сыр з збіранага малака так: да сьвежага цэлага малака дадаецца трохі фруктовага цукру (можна дастаць у аптэцы) і сьвежых дражджэй. Малако хутка пачне скісацца) ня так як звычайным спосабам (і набірае паху алкаголю. Ад алкаголю сыракваша гусьцее і звальваецца на дно пасуды.

Сыраваткай можна заквашваць новыя порцы малака, тады дражджэй дадаваць ня трэба.

Сыр пры такім спосабе атрымліваецца смачны і лёгкастраўны.

САХА

Першы Беларускі Месячнік Сельскай Гаспадаркі.

Дзе прычына?

Віленшчына і частка Наваградчыны ўжо галадуе. Голад цяпер заглянуў ня толькі пад страху малазямельнага беларускага селяніна, але ён увайшоў і ў хату нашага сярадняка. Калі Заходняя Беларусь прывыкла ў працягу апошніх гадоў да сталах недаяданьяў, дык сёлетні год пашырыў голад на нашай зямлі ў яшчэ нябывалым размеры, захватваючы ў свае лапы з кожным днём усё новыя ахвяры.

Напрасна мясцовая польская прэса, а ў тон ей і «свая» беларуская (радыкальная беларуская прэса ўсё яшчэ прымусова маўчыць) старалася маўчаньнем абыйсьці гэтае вострае пытаньне і паставіць яго на чаргу неадкладнага разрашэньня. Напрасны былі яе натугі схваць перад опініяй сьвету катастрофу Віленшчыны, напрасны былі папыткі яе адцягнуць увагу грамадзянства ад уласнага запраўднага няшчасьця запаўненьнем цэлых старонак артыкуламі аб фантастычных галодных беспарадках за ўсходняй нашай граніцай. Ілжывасьць падобных сэнасаў перад абліччам уласнага няшчасьця хутка кінулася ў вочы чытачом. Нарэшце трэба было прызнацца у банкруцтве уласнае гаспадаркі на «Крэсах», бо далей хаваць шыла у мяшку стала немагчымым. Пачалося шуканьне віноўніка няшчасьця, якога хутка знайшлі ў пастаці нямой стыхіі. Адказнасьць за катастрофу мусіў хтосьці панесьці і яе ўзвалілі на «неспрыяючае зямляробству на «Крэсах» лета 1928 г. і цяжкую мінулую зіму. Суд свой вырак вынес, суменьне быццам заспакоена. Пачалося лячэньне хваробы. Стварылася некалькі галодных комітэтаў на чале з высокапастаўленымі асобамі, пушчаны ў ход некалькі адозваў аб ахвярах, асігнаваны мізэрныя (па прызначаньню саміх ініцыятараў дапамогі) фондушы і здаецца лячэньне гэтае хваробы гэтым і абмяжуецца. Беларускі селянін мусіць задавольніцца крошкамі з панс-

кага стала, а яго вытрываласць у змаганні за сваё існаванне будзе парукай, што яшчэ гэты год ён пражыве, бо на дапамогу яму ўжо расьпе на полі шнітка, крапіва і шчавель, пакуль ня прыдзе ізноў страшная для яго зіма.

Ня маем на мэце тут крытыкаваць самую акцыю дапамогі галодным, ня будзем спыняцца над тым, як у галодных мясцох праводзіцца пасеў, бо думаем, што нашым чытачом гэта добра ведама, а потым — і ня лічым мы падобную акцыю за ліквідацыю крызысу, які пры сучасных палітычных абставінах нашага краю мусіць ізноў пранясціся над нашым краем і можа яшчэ ў страшнейшай форме. Гэты крызыс заложаны ў карані нашага сацыяльнага ладу

Прыглядваючыся да рынковых цэн на збожжа у галодных мясцох і, параўніваючы іх з цэнамі ў іншых, больш сягонья шчаслівых ваяводствах Польшчы, мы ня бачым розніцы. Гэты факт прымушае задумацца, што голад караніцца ня толькі ў няўраджаю мінулага году, а дзесьці глыбей. Гэты голад у нас, калі на рынку не бракуе пасулу на збожжа, выкліканы стражаю пакупной здольнасці нашага селяніна, якая пачалася ня летась, а ўжо шмат раней і толькі канчаткова дасягнула свайго кульманацыйнага пункту цяпер.

Прыглядваючыся да зямельнай палітыкі на Беларускіх землях, мы бачым, што інтэрэсы нашага малазямельнага селяніна плянова ігнараваліся, што сьвятыя правы да зямлі свайго краю зусім ня браліся пад увагу. Замест справядлівай зямельнай рэформы, якою абяцалі паны палажэння ў крытычную для іх хвіліну, нам далі «справядлівасць», але ў чужаслове. Асадніцтва і парцэляцыя маёнткаў з вольнай рукі дало магчымасць набыць нашу зямлю чужому — прышламу элементу, або сваім багачам. Дробны селянін і беззямельнік, калі душыўся раней на сваім карліковым надзелу або на запашцы ў пана, дык з пераходам маёнткаў да асаднікаў і дробных сваіх паноў пазбавіў іх і карыстанья запашкай з ласкі пана. А ў гэты час пералюднёная беларуская вёска, ня маючы адыходу лішніх рабочых рук на старану, драбілася на яшчэ

меншыся гаспадаркі, на якіх ня стала магчымым прадаваць аднаго каня і карову. Стварыўся зачараваны круг бяз выхаду. Варштату працы на зямлі свайго роднага краю няма, выхаду на старану няма, ў пералюдную беларусамі Амэрыку эміграваць — ня кожны знойдзе сродкаў, нават прадаўшы ўсю сваю гаспадарку.

Вось сумныя факты, прывёўшыя Віленшчыну, а роўна і ўсю Заходнюю Баларусь да голаду. Гэтыя факты мусіць яшчэ раз напамніць нам, што сёлетнее няшчасьце Віленшчыны хавацца ня толькі ў «няспрыяльным» зямляробству леце 1928 г., а ў самой «аграрнай рэформе».

Напрасны будуць натугі Ураду ліквідаваць голад на Беларусі асігнаваньнем якіх-небудзь аднаго—двух міліёнаў зл. на 150 тысяч галадаючых, напрасны заклікі да сялян з амбонаў касцёлаў і царквей пакаяцца ў сваіх грахах, за якія «наслана кара зверху». Ачышчацца ад грахоў трэба ня тым, хто цяпер галадуе, а хто іх прывёў да голаду і ў першую чаргу тварцом «справядлівае» аграрнае рэформы.

Плян гаспадаркі С. С. С. Р. на 5 гадоў (1928—1933).

Для Агульнага Зьезду Саветаў Народны Камісар Рыкаў прыгатаваў даклад з цяжкім разьвіцьця народнае гаспадаркі С. С. С. Р. у працягу пяціх бліжэйшых гадоў. Гэты рэфэрат зьвярнуў на сябе ўвагу эканамістаў ўсяго сьвету. Замежная капіталістычная прэса, варажая усяму таму, што дзеіцца ў краі соцыялізму, спаткала яго з крытыкай. Прызнаючы гэты плян за грандзіозны, яна ударыла па самым слабым яго месцы, стараючыся яго абязцэніць. Такое становішча ў яскравай форме заняла асабліва англійская прэса.

Прыглядваючыся да гэтае крытыкі, кідаецца у вочы чытачу, што крытыка бязьсільна ўмаліць значэньне пляну там, дзе ёй прыходзіцца оперываваць з нямымі лічбамі, якія красамоўна гавораць аб тым гас-

падарчым поступу ў С.С.С.Р., якога далей схаваць капіталізму нельга.

Галоўную увагу плян скіроўвае на соцыялізацыю народнае гаспадаркі С.С.С.Р., якая выглядае цяпер і ў канцы пяці гадоў паводле пляну так:

	1927-28	1932-33
	%	%
у земляробстве	2	12
у гандлю	75	91
у прамысловасці	80	92

Як бачым, найрыдыкальнейшая зьмена ёсьць у земляробстве. Паводле пляну абшар пасаваў у калектыўных сялянскіх гаспадарках (колхозы) і савецкіх гаспадарках (совхозы) будзе займаць у 1933 г. — 26 міліёнаў гэкт. зямлі. Колхозы і совхозы павінны даць на рынак сваіх прадуктаў да 43%.

Тэндэнцыя падобнага практу стане зразумелай нашым чытачом тады, калі мы ўвям сабе, што інтэнсыфікацыя сельскае гаспадаркі ляжыць ня ў дробных гаспадарках, а ў буйных, што дабрабыт краю можна палепшыць ня пры драбленні сваіх падзелаў, а пры іх злучэнні. Гэтага вымагае ня толькі партыйны пагляд на рэчы, але і самая жалезная воля эканомікі.

Выдаткі на разбудову народнае гаспадаркі С.С.С.Р. у працягу апошніх пяці гадоў выносілі 26½ міліярдаў рублёў, дык за 1928-1933 г. яны будуць павялічаны да 64½ міліярдаў.

Гэтыя выдаткі маюць быць разьмешчаны па асобным галінам у наступным парадку:

	1923-28 г.	1928-33 г.
Выдаткі ў міліярдах руб.		
у электрыфікацыі	0,9	3,1
у камунікацыі	2,7	10,0
у прамысловасці	4,4	16,4
у земляробстве	15,0	23,2

Рэшта фондушу будзе паводле пляну ўкладзена ў разбудову жылых дамоў і будынкаў, на павялічэнне ўкладовых капіталаў савецкіх і кааператывных арганізацыяў, банкаў і інш. Сталы капітал народнае гаспадаркі вырасце з 70 да 128 міліярдаў руб.

Пры пераходзе да прамысловасці плян пільную увагу звярочвае на фабрыкі для будовы машын, якіх у працягу пяці гадоў маюць павялічыць у $3\frac{1}{2}$ разы, земляробскіх машын — у 4 разы. Будуюлі 42 новых электрычных станцыяў павялічвае электрычную энэргію краю з 5 да 22 міліярдаў kwh.

Паводле ухвалы канфэрэнцыі плян разбудовы Народнае Гаспадаркі мае на мэце: 1) паніжэнне коштаў прамысловай вытворчасці ў працягу пяці гадоў на 35 прац.; 2) паніжэнне ўласных коштаў у будаўніцтве на 50 прац.; 3) павялічэнне прадукцыйнасці працы ў прамысловасці на 110 прац.; 4) павялічэнне прадукцыйнасці земляробства; 5) павялічэнне абшару пасаваў на 22 прац.

Калі па пляну практуецца ў працягу 5 гадоў паменшыць кошты вытворчасці, гэта значыць панізіць цану фабрыката на 35 прац. дык саветам у працягу апошніх гадоў ужо ўдаецца паступова панізіць кошты вытворчасці. Так, у 1927-28 г. гэта паніжэнне дасягала да 5 прац. Да гэтага паніжэння прычыняецца як 7-гадзінная праца на фабрыках, так і абсталяванне фабрык найдасканалейшымі машынамі; гэта-ж самае паслужыла і паслужыць надалей павялічэнню прадукцыйнасці працы работніка на фабрыцы. Як паказала савецкая статыстыка, прадукцыйнасць працы работніка на фабрыцы з красавіка 1928 г. па красавік 1929 г. павялічылася, дзякуючы увядзенню 7 гадзіннага дня, на 7,7 прац. Тут фабрыкі працуюць бяз усялякіх абедзеных і палуднёвых перапынкаў круглых 24 гадзіны. Гэта дае надзею савецкім эканамістам павялічыць прадукцыйнасць працы работніка на фабрыцы ў працягу наступных 5 гадоў на 110 прац.

Як бачым, гэты плян разбудовы Народнае Гаспадаркі краю соцыялізму выглядае на амерыканізм. Крытыка ворагаў савецкага строю і іх ссылка на нерэальнасць пляну б'ецца статыстычнымі дадзенымі, якіх саветам удалося дасягнуць пры шмат труднейшых варунках, як цяпер. Тэрэна С.С.С.Р. нядаўна ўяўляла сабою абраз руіны і была мішэнню для «страляніны» ворагаў соцыялізму. Вялікая Вайна Народаў,

наскокі белых арміяў на саветы, страшны ў 1919 г. голад, эканамічная і палітычная блёкада С.С.С.Р. сусьветным капіталізмам, здавалася, павінны прымусяць соцыялізм прызнаць сябе за утопію. Капіталізм спадзяваўся, што працоўныя С.С.С.Р. вось-вось прызнаюць сваё банкруцтва. Але, хутка падзеі ў С.С.С.Р. прымусялі капіталізм тут памыліцца, бо крызыс мінаваў і пачалося аздараўленьне гаспадаркі на соцыяльных падставах у тэмпе, якога яшчэ людзкая гісторыя да гэтага часу ня ведае. Капіталізм прымушаны падзеямі ў сябе дома зняць блёкаду і працягнуць руку сацыялізму да супрацоўніцтва. Тактычныя мяржаваньні павядыроў С.С.С.Р. падказалі гэтае «супрацоўніцтва» прыняць.

Так адбываўся паступовы росквіт Народнае Гаспадаркі на усход ад нас ў працягу апошніх гадоў. А цяпер, калі апарат савецкае улады чуе пад сабою мацнейшы грунт, практ Народнага Радавага Камісара Рыкава, трэба спадзявацца, будзе зрэалізаваны цалком і будзе мець значэньне можа ня толькі для С.С.С.Р.

Балоты могуць насельніцтву даць вялікую карысьць.

Каб зьнішчыць балота і зрабіць з яго культурную глебу, або атрымаць іншую карысьць для гаспадаркі—яго неабходна перш за ўсё асушыць, гэта зн. адвесьці з яго той лішак вады, які зьяўляецца галоўнай прычынай утварэньня балот.

Першая карысьць, якая атрымліваецца ад асушкі балота, гэта аздараўленьне мясцовасьці. Паветра робіцца сушэйшае, цяплейшае і больш здаровае для чалавека. Менш туманаў, менш халодных і больш цёплых сонечных дзён, а гэта знача, што колькасць сьвятла і цяпла павялічваецца. Усё гэта пачынае рост і дасьпяваньне расьлін.

Другая карысьць тая, што ў мясцовой мясцовасьці, пасля асушкі балота, лес пачынае хутка папраўляцца і добра расьці. Праз 10 год сваім прыростам лес зьвяртае ўсе выдаткі, якія былі затрачаны на яго асушку.

Мох з абсушаных імшараў з вялікім посьпехам можна скарыстаць на подсыдзіл жывёле, замест дарагой і менш

выгаднай саломы. Больш цёмны і шчыльны торф здабываецца для апалу. Гэты тарфяны апал, асабліва ў той мясцовасці, дзе не хапае лесу, па сваёй якасці і цэплавой уласцівасці будзе ня горшы дроў.

Трэцяя і бадай што самая галоўная карысць, якую можна атрымаць ад асушанага балота,—гэта ўтварыць на яго месцы добрае, культурнае поле, луг, пасьбішча, ды нават сад і гарод.

Мы ведаем шмат прыкладаў, калі на месцы балота ўтвараліся палі і лугі. Трэба сказаць, што гэтыя асушаныя балоты цяпер даюць вялікі прыбытак гаспадарцы. Нашыя балоты маюць у сабе нязлічоную колькасць вякамі складаных гнойных запасаў, якія зьяўляюцца вельмі карыснымі для росту расьлін, толькі гэтую глебу трэба апрацаваць так, каб расьліны маглі выкарыстоўваць гэтыя запасы.

Дасягнуць гэтага даволі лёгка, трэба толькі пасля асушкі расчысціць плошчу і ўзараць яе добрым плугам. Далей застаецца толькі забаранаваць глебу і ўгноіць яе попелам у ліку 60-100 пуд. на дзес., або рознымі штучнымі ўгнаеньямі, як, напр., калійнай сольлю з фосфарытнай мукой, або тамасоўкай. Гэтага ўгнаеньня трэба ўжываць прыблізна 15-20 пуд. на дзес. Далейшая праца, як сяўба і прыборка ўраджаю, выконваецца звычайным спосабам.

І вось, калі балота будзе правільна асушана, апрацавана і ўгноена ¹⁾, дык яно дасць ураджай збожжа, лёну, канаплі, бульбы, капусты і лугавых траў на 100% больш, чымся сярэдні ўраджай, які дае гаспадару яго мінэральная (палявая) глеба.

Вось напрыклад з нашага поля Менскай балотнай станцыі мы атрымліваем ўраджай:

Жыта: высеяна 8 пуд., атрымана—зерня 100 пуд. і саломы 300 п. Ураджай зерня сам—12.

Авёс: высеяна 8 пуд. атрымана — зерня 110 пуд., саломы 270 пуд. Ураджай зерня сам—14.

Сена з лугавых траў у адзін укос атрымана 350 п., у два ўкосы—500 пуд.

Бульбы на 80 пуд. пасаджанай—1000—1200 пуд.

Сяляне атрымліваюць з поля наступны ўраджай:

Жыта на 11 пуд. высеву—зерня—45 пуд., саломы —

100 п. Ураджай зерня сам—4. Аўса на 13 п. высеву—зерня 50 пуд., саломы 100 пуд. Ураджай зерня сам 4. Бульбы на 100 пуд. пасаджанай 500 пуд.

Гэтыя цыфры яскрава паказваюць тую карысць, якую дае мэліарацыя і культура балот.

(Менск Балотная Дасьледчая Станцыя).

II Саўкін

1) Для тарфяных балот гной зусім непатрэбны бо акрамя таго, што ён дарагі, там ён мала дае карысці.

Каноплі на балоце.

У нас каноплі даволі рэдка вывозяцца на рынак (усходнія раёны), бо іх сеюць у гаспадарках толькі дзеля сваіх патрэб. Гэта мае непасрэдную сувязь з тым, што каноплі патрабуюць шмат гною (4800—6000 п. на дзес.) і калі яго не хапае, дык зразумела, каноплі ня могуць развівацца.

А між іншым, каноплі, як тэхнічная культура, асабліва цяпер, калі ўжо ўдасканалены спосабы іх апрацоўкі, заслугоўвае асаблівай увагі. За апошнія гады ў РСФСР яе развіццё значна пашыраецца.

Каноплі даюць алей і валакно. А таму калі культуры кананпель надаць прамысловы характар, дык яны даюць вялікі агульны прыбытак. Так, напрыклад, з матар'ялаў Арлоўскай губ. (цэнтр. канопляводства) агульны прыбытак з дзясціны атрымліваецца: ад жыта—55 р., ад аўса—46 р., а ад кананпель — 158 р. Гэтыя, сярэднія за некалькі гадоў, лічбы яскрава паказваюць той значны прыбытак і яшчэ раз падкрэсліваюць карысць і неабходнасць развіцця кананпель, як рыначнай культуры. Толькі ў нашых умовах трэба знайсці належнае месца для іх пасеву.

Тыя матар'ялы аб каноплях (за тры гады), якія маюцца ў Забалацкай Балотнай Гаспадарцы, яскрава адзначаюць, што балота зьяўляецца зусім здавальняючым месцам для гэтай культуры. Напрыклад, іх сярэдні ўраджай за 1925-28 г. быў 65 пуд. зерня і 30 пуд. валакна з дзес., у той час, як у Арлоўскай губ. у тыпчных кананпляных раёнах, сярэдні ўраджай зерня быў ад 32 да 74 пуд. з дзес.

Пры адзначаных сярэдніх дадзеных ураджайнасці, агульны прыбытак на балоце складае 345 руб. а чысты каля 200 руб. Гэта падкрэслівае асаблівую выгаду развіцця культуры ў сялянскай гаспадарцы, дзе ёсць вольныя жаночыя рукі, дзе ня трэба рабіць асаблівых выдаткаў на збор і першую апрацоўку кананпель.

Якія-ж запатрабаванні маюць сувязь з культурай іх на балоце?

Яскрава адчуваецца, што ўраджайнасць кананпель залежыць ад спосабу асушкі. Досьледы ў гэтым напрамку паказалі, што пры асушцы дрэнажом (глінянымі трубамі) у адлегласці 50 мэтр., ураджай зерня атрымліваецца 40 пуд., у той час, як, пры адлегласці 20 мэтраў — ураджай павялічаецца да 64 пуд. з дзес. Рост ураджаю на 60 проц. даволі яскрава адзначае выгаду інтэнсіўнай асушкі, дзякуючы якой атрымліваецца больш зерня і валакна.

Другой умовай паспяховага росту кананпель зьяўляецца — угнаенне балота. Гэта відаць з наступнай табліцы:

1. Балота без угнаення	18 пуд. зерня з дзес.
2. Пры ўнясенні 9 п. калійн. солі	50 " " "
3. " " 15 п. " " "	64 " " "
4. " " 15 п. + 18 п. тамасоўкі	64,9 п. " "

Як відаць, 15-ці пудоваы норма 30 проц. кал. солі павялічыла ўраджай на 255 проц., г. зн. амаль што ў $3\frac{1}{2}$ разы, а вось дадатак фосфару на зрабіў ніякага ўплыву. Такім чынам, як відаць з досьледу, можна карыстацца адной калійнай сольлю. Зразумела, што гэта ня ёсьць агульнае правіла для ўсіх балот, бо ёсьць такія балоты, якія патрабуюць іншага ўгнаення.

Час засева таксама адбіваецца на ўраджаі канопель, таму што сырасць і холад раньняй вясны значна ўплывае на ўсходы канопель. У гэтым годзе ранні засеў (у палове маю) даў на 10 — $12\frac{1}{2}$ менш, чым пазьнейшы (канец маю). Зразумела, кожны год тэрмін засева мяняецца, але агулам сьпяшацца з пасевам ня трэба, лепш пачакаць сталай цёплай пагоды.

Больш ужо такіх асаблівых запатрабаваньяў каноплі ня маюць. Як і ўсе іншыя культуры, яны патрабуюць, каб увосень, а таксама і вясной, глеба была акуратна заворана і забаранована. Для пасева рукамі ў роскід патрабуецца з разьліку 7 пуд насення на дзес. Забаранованае сям'я, як правіла, прыкватваецца катком, пасья чаго праз кожныя $1\frac{1}{2}$ саж. робяцца барозны, на якіх пры вырыванні поскані можна хадзіць ня топчучы канопель.

Такім чынам асаблівай труднасьці няма ў культуры канопель на балоце, прыбытак-жа атрымліваецца даволі значны. Вось чаму варта звярнуць на гэта ўвагу.

У дадатак трэба адзначыць наступнае:

1) Каноплі пры засеве на балоце розьняцца ад іншых культур тым, што яны не патрабуюць гною. Яго можна скарыстаць для іншых патрэб.

2) Галоўнае запатрабаваньне канопель на балоце — гэтая добрая асушка і норма каліевага і фосфарнага ўгнаення.

3) На асушаным і ўгноеным балоце каноплі даюць да 70 пуд. зерня і 30 пуд. валакна з дзесяціны.

4) Калі ў гаспадарцы ёсьць вольныя рукі, то прыбытак ад канопель узрасце прыблізна да 400 руб. з дзес.

5) Пры вялікім засеве канопель у мэліарацыйных т-вах, магчыма рацыяналізаваць яе перапрацоўку і скарыстаць даволі каштоўныя адкіды пры гэтым, як макуха, што яшчэ больш павялічвае прыбытак.

А. Шохар.

(Забалацкая Балотна-Дасьледчая гаспадарка).

Гаспадарчыя парады.

Пытаньне. Маю добрага каня, у якога летам трэскаюцца капыты. Парадзьце, чым іх лячыць.

Андрэй Касаты.

Адказ. Каб захаваць капыты ў жывёлы ад трэсканьня ў часе сухаты, трэба іх змазваць шмаравідлам з жыру. Для гэтай мэты ня ўсялякі жыр надаецца, бо некаторыя жыры, ня толькі дзеюць на рог капыта карысна, але нават шкодна.

Некаторыя ветэрынары раюць для змазваньня трэскаючыхся капытоў жыр з авечай шэрсці, які можна набыць у аптэках пад назовам **лянолін**.

Перад ужываньнем ляноліна трэба капыты добра вымыць чыстай халоднай вадой і, толькі як капыт высохне, націраць суконкай лянолін некалькі мінут. Націраньне адбываецца штодня ў працягу 1 — 1½ месяца. Зразумела, у гэты час конь мусіць стаяць на сухой падлозе і ніколі на мокрым гнаю.

Пытаньне. Што за прычыны затрыманьня мочы ў каня і як з гэтай хваробай змагацца.

А. П.

Адказ. Затрыманьне мочы часьцей бывае ў коняў чым у іншых жывёл; у самцоў здараецца часьцей, чым у сам'ц.

Прычынаў затрыманьня мочы шмат, як напрыклад: параліч заду, параліч некаторых частак мачавога праходу, мачавыя камяні ў пузыру, згусткі крыві і іншыя.

Жывёла тужыцца мачыцца і калі моча выпускаецца краплямі, дык з сілінымі болямі.

Да выпусканьня мачы служыць асобая прылада — *мачавы катэтэр*. Перад ужываньнем катэтэру належыць спробаваць выпусьціць мочу націсканьнем далоні на мачавы пузыр, які лёгка нашчупаць, калі ўсунуць руку ў задняпраходную кішку. Зразумела, што рука перад спробай мусіць быць чыста выматай і вымазана якім-небудзь жырам. Цёплая леватыва з румянкі, ужываная што 10 мінут пры гэтым добра памагае.

Калі спроба самому ратаваць каня ня удаецца, трэба зваратвацца да ветэрынара.

Пытаньне. Што такое азотняк і як яго ўжываць?

У. Навіцкі.

Адказ. Азотняк ці азотная вапна склалаецца з азоту вапна і хімічнага вугалю, робячы хімічнае злучэньне Ca CN_2 (цыянамід вапна). Апрача гэтага ў азатняку маецца вапна, серка і іншыя, што ня маюць ў азатняку удабрэцельнай вартасці, а часта (як серка) абніжае вартасць азатняку.

Неажаданай для земляроба уласьцівасьцяй азатняку бывае — яго здольнасьць прыцягваць з паветра вадзяныя пары, якія, раскладаючы яго, абніжаюць удабрыцельную сілу. Некаторыя фабрыкі стараюцца вырабляць грануляваны азотняк, які не баіцца вадзяных пароў і ня раскладаецца. Дадаецца тут да азатняку алею.

Азатняк у глебе перарабляецца ў складнікі, з якіх расьліна можа карыстацца як спажывай. Пакуль гэты расклад у глебе не адбудзецца, азатняк перш раскладаецца на атрутныя для расьліны складнікі, з якіх ужо пад уплывам бактэрыяў перарабляецца ў спажыву. Вось дзеля гэтага азатняк трэба высяваць за 2-3 дні перад сяўбой збожжа. Высяеўшы азатняк, трэба яго бараной зьмяшаць з зямлёй. За гэты час у глебе азатняк усее перарабіцца у спажыву для расьліны.

Азатняк лепш дзеіць на глебах цяжкіх, чым лёгкіх.

Пытаньне. Ці можа садзіць яблыні на грунце, на якім грунтовая вада стаіць на вышыні 1 мэтра. П. С.

Адказ. Пакуль дрэва маладое, карані яшчэ ідуць ня глыбока, яблыня жыць можа, а далей карані будуць паглыбляцца, дастануць грунтовай вады і яблыня засохне. Калі можна зрабіць адвод грунтовых вод, дык трэба перш-на-перш гэта зрабіць.

Пытаньне. Якія надаюцца штучныя ўгнаеньні пад лубін на пясках? У. Навіцкі.

Адказ. Лубін сеецца звычайна на пясках, бедных паташом, дзеля чаго паташовыя гноі тут пад лубін могуць добра аплачвацца. Лубін мае здольнасьць браць спажыву з трудна спажываных злучэньняў, а для гэтага пад лубін можа надавацца кайніт. На глебах больш зьвязлых — з глінкай ужываць пад лубін паташовыя ўгнаеньні рызкоўна, бо гэтыя удабрэньні на глінах могуць не зрабіць уплыву на ураджай лубіну.

Лубін уладае здольнасьцю браць фосфар з такіх злучэньняў у глебе, якія для іншых расьлін не даступны. Апрача таго, тамасоўка мае ў сябе каля 50% вапны, якой лубін ня любіць. Супэрфасфат на лёгкіх землях, пасеяны загадзьдзя можа выпаласквацца у глыбокія слаі. Гэтыя асаблівасьці фосфаравых угнаеньняў пад лубін на лёгкіх землях прымушаюць гаспадара часта уносіць фосфар не пад лубін, а пасьяя яго заворваньня пад жыта.

Пытаньне. Чым можна замяніць чырвоную канюшыну на пясках? Ці надаецца для гэтага белая і швэцкая канюшына? С. К.

Адказ. Чырвоная канюшына на пясках расьці ня любіць. Лепш надаецца белая канюшына, але яна мала ўраджайная. Швэцкая канюшына ня зносіць сухіх пяскоў. Раілі-6 лепш сеяць сэрэдэлю і віка-аўсяную сумязь.

Куток для жанчын.

ДЗЕСЯЦЬ ПРАВІЛ ДЛЯ МАТАК.

1. Не спавівай дзіцяці моцна, бо гэта для яго шкодна. Ад моцнага спавівання дзіцяці горача, цела ў яго захо-дзіць, у зморшчках і ў пахах прэе. Загэтым дзіця крычыць і кепска сьпіць. Жанчыны на вёсцы кажуць, што калі не спавідаць дзіцяці, то яго нібыта будзе крывое ці гарбатае. Гэта няпраўда. Дзеці калечатца праз недагляд і ад хвароб.

2) Да паўгоду кармі дзіця толькі сваім малаком. Пасьля шасьці месяцаў, асабліва, калі ў грудзях не хапае малака, можна пачаць прыкармливаць кароўім малаком або нават паволі, паступова перайсьці на адно кароўе малако. Малако трэба папалам разводзіць вадой і крыху падсалоджваць цукрам і малако, і вадку, якая дадаецца да малака трэба абавязкова пераварыць. Малако, вадку і ўсю пасуду для іх (гаршкі, бутэлькі, гумовыя сыскі) трэба трымаць у чысьтаце.

3) Не кармі дзіця кожны раз, як толькі заплача, але наперад аглядзь яго добра і даведайся ад чаго ён плача. Можна яму мокра, можна замочна спавіта, можна дзе сапрэла і баліць, можна што муляе, можна кусае блыха, муха і г. д.

Да 2-х месяцаў кармі дзіце праз кожныя дзьве гадзіны, пасьля 2-х месяцаў кармі праз кожныя 3 гадзіны. Калі будзеш часьцей карміць, то дзіця будзе хварэць на живот.

4. Белы хлеб, кашу, бульбу можна пакрысе даваць толькі тады, калі зьявіцца першыя зубы.

5. Ніколі не давай дзіцяці пустой цыцкі або сусла з хлеба, з кашы ці іншага. Помні, што брудная сусла — люты вораг твайго дзіцяці. У ім хвароба і зараза. У ім — сьмерць твайго дзіцяці.

6. Да пяці месяцаў — мый што дня, а пасьля пяці месяцаў — праз дзень. Будзеш часьцей мыць — дзіце будзе здаравей і мацней.

7. Мый галоўку кожны раз, як купіш дзіця. Не заводзь бруду і каросты на галоўцы. Ня вер цёмным шаптунам нібы галоўку — ня трэба мыць.

8 Не калым дзіця, бо гэта шкодзіць яму на галаву.

9. Не пакідай дзіця на маленькую недарослую няньку, бо шмат ад гэтага бывае дзіцячых калецтваў і хвароб.

10 Як захварэе дзіця, то не маруй часу і нясі яго да доктара. Доктар аглядзіць дзіця і дасьць лякарства і парад. Ня трэба шукаць парад і лячэньня ў розных знахароў ды шаптух.

Пра радзільную гарачку.

Агата жыла далёка ад больницы, радзіла ўжо 3 разы дзяцей і ніколі ня раілася з доктарам альбо акушэркаю. Давялося ёй радзіць чацьверты раз. Роды штось зацягнуліся, і яна паклікала бабку Іваніху, каб тая якнебудзь дапамагла.

Іваніха ў гэты час якраз разьбівала гной на полі, але як сказалі ёй, што запрашае Агата да родаў, дык яна барджэй кінула разьбіваць гной, абцерла рукі хвартухом і пашла да Агаты. Даведаўшыся ў чым справа, Іваніха параіла парасчыняць усе дзьверы ў хаце, у сенцах, хлявох і адамкнуць усе замкі, а сама зьняла пояс і абвяла ім круг жывата Агаты тройчы. Гэтак заўсёды Іваніха робіць, калі трудна каму прыходзіцца радзіць, дзеля таго, каб пашырыўся родавы праход. Але часу прашло шмат, а роды не паскараліся.

Іваніха закасала рукавы сваёй адзежыны за локаць, пачала засоўваць па 2 пальцы левае і правае рукі ў родавы праход і гэтакім парадкам старалася расьцягнуць родавы праход. Гэтак Іваніха старалася да тых пор, пакуль не пашла кроў з родавага праходу. Убачыўшы, што і гэта не памагае, Іваніха кіпцямі прарвала плодны пузыр,—выцекла вада, і Агата скоро радзіла дзіцё. Дні са тры Агата адчувала сябе нішто, але на чацьверты ўвечары Агаце зрабілася холадна настолькі, што яна дрыжала, і пасья таго яе пачало паліць. Далей у яе стаў балець жывот унізе, да яго ня можна было даткнуцца рукою. У пахвінах зрабіліся балючыя залозы і Агата не магла ўжо ўстаць з ложка. Праз тыдзень пазвалі доктара. Доктар агледзеў хворую і сказаў, што ў Агаты заражэньне крыві ад таго, што пры родах бруднымі рукамі лазілі ў родавы праход.

Ён сказаў, што калі дактарам даводзіцца аглядаць парадзіху, дык яны надта старанна мыюць свае рукі шчоткаю з мыдам, потым выціраюць сьпірытусам і сулямою і ні да чога не датыкаюцца гэтымі чыстымі рукамі. Уводзяць адзін палец у родавы праход і дасьледуюць парадзіху. Усё гэта трэба выконваць, каб не занесці заразы ў матачнік, бо матачнік у момант родаў надта лёгка загніваецца ад бруду.

Каля 3 месяцаў хварэла Агата. Доктар назначыў трымаць лёд на жываце і рабіць гарачае шпрынцаваньне, і патроху Агата стала напраўляцца.

У апошні раз адведаў Агату доктар і сказаў, што гэта вялікае шчасьце, што яна напраўляецца, а ў падобных выпадках многа парадзіх ад заражэньня крыві памірае, і раскажаў ёй пра Тэклю, якая памёрла ад заражэньня крыві. Тэклі таксама памагалі бабы пры родах і лазілі ў ро-

давы праход нячыстымі, бруднымі рукамі, дык ад гэтага з'явілася радзільная гарачка. Жывот уздуўся, хворая пачала ікаць, вочы запалі, язык перасох, і, прамучыўшыся 5 дзён, Тэкля памёрла.

Наогул, трэба параіць цяжарным гэтакія правілы: пры родах павінна быць акушэрка ці доктар. Ніхто ня можа лазіць у родавы праход бруднымі рукамі, бо ад гэтага робіцца радзільная гарачка, а ад яе многа парадзіх памірае.

Новыя законы аб вясковай будоўлі.

У Dzienniku „Ustaw“ (№ 25 ад 5 сакавіка 1928 г.) зьмешчана ustawa аб вясковай будоўлі, маючая сілу з дня яе агалошаньня на ўсю Польшчу.

Падаём да ведама чытачом „Сахі“ гэты закон у скарачаны:

Адлегласць між будынкамі і адступ ад дарогі. У пасёлках, ня маючых будаўляных плянаў, (а гэтакіх плянаў вёска Заходняе Беларусі амаль кожная ня мае,) новыя будынкi, згодна новаму закону, могуць ставіцца ў адлегласці ня менш 3¹/₂ мэтр. ад грамадзкай дарогі, а плот — 75 санц. Пры гэтым адлегласць ад дарогі да будынку можа быць ужыта толькі пад агарод — палісаднік.

Адлегласць будынкаў ад граніцы суседа павінна быць ня менш:

а) неагнаўпорныя *) — 6 мэтр.

б) агняўпорныя, жылыя з выхадам да граніцы — 4 м.

в) агняўпорныя бяз выхаду ў бок граніцы — 3 м.

Пры закладцы новых сядзіб адлегласць агняўпорных будынкаў ад граніцы суседа і ад сярэдзіны дарогі мусіць быць роўнай ня менш 15 мэтр.

Адлегласць між звычайнымі неагнаўпорнымі будынкамі, або неагнаўпорнага ад агняўпорнага па закону мусіць выносіць ня менш 12 мэтр., а будынкi, вызначныя для складу лёгка запаляючыхся матэрыялаў, як сена, салама — 30 мэтр.

Кузьні, лазьні, капцярні і г. д. з неагнаўпорнага матэрыялу могуць ставіцца на 30 мэтр. як ад граніцы суседа, так і ад іншых будынкаў.

У гмінах, дзе раней было забаронена крыць стрэхі неагнаўпорным матэрыялам, гэты забарона мае сілу і на-

*) Агнаўпорнымі будынкамі лічацца такія, якія маюць і сьцены і стрэхі з неагараемага матэрыялу.

далей, а там, дзе гэтае забароны раней ня было, ваевода можа забараніць крыць неагнаўпорным матэрыялам

Крыць і рэмантаваць стрэхі павярховых (шмат этажных) будынкаў неагнаўпорным матэрыялам забараняецца.

Фундаменты. Усялякія агнаўпорныя будыўкі павінны ставіцца на фундаментах, пры чым гэтыя фундаменты павінны мець ніжэй падлогі на 20 санц. ад зямлі ізоляцыі з толі (пацы) і смалы.

Печы і коміны. Драўляная падлога перад палівам печы півінна быць пакрыта бляхай вілічынёй ня менш 40×50 сан.

Адлегласць печы ад драўляных частак будынку мусяць выносіць:

а) пры печях жалезных ад атынкаванай столі — 25
нетынкаванай, 50

б) пры печях кахляных, цэгляных ад атынкаванай столі — 15.

ад нетынкаванай 25.

Гэтыя адлегласці мусяць быць захаваны таксама для люшак дымавых, злучаючых печ з дымаходам у коміне.

Жылыя памяшчэньні. Вышнія жылых памяшчэньняў ад падлогі да бэлькі павінна выносіць ня менш $2\frac{1}{2}$ м. Вокны павінны мець фортакі. Плошча вокан павінна выносіць ня менш $\frac{1}{10}$ часткі плошчы падлогі. Падлога мусяць быць паднята ня ніжэй як 40 сан. ад грунту.

Студні, гнаёўкі і інш. Адлегласць студні ад граніцы суседа павінна быць ня менш 5 м., а ад хлеву, гнаёўкі і інш. — 10м. Калі студня супольная, дык можа быць на самай граніцы з суседам. Студні павінны быць накрыты.

Устэмпы трэба будаваць ня бліжэй 10 метр. ад студні, 2 мэтр. ад граніцы суседа і 5 мэтр. ад дарогі.

Дазвол на будоўлю. На кожную новую будоўлю, на перабудоўлю і зьмену этажных будынкаў—жылых і гаспадарскіх трэба мець кожны раз дазвол ад сваёй воласьці, якая мае надзор за усялякімі будынкамі на тэрэне сваёй воласьці.

Праўныя парады.

Пытаньне. Па сьмерці майго дзядзькі (брат мае маткі), які памёр у 1914 г., асталася яго жонка і сын ад першага мужа. Я адсудзіў ад іх $\frac{6}{7}$ зямлі і будынкаў. Яны палічылі сябе пакрыўджанымі і падалі апеляцыю, у якой даказваюць права свае на гэту зямлю па даўнасьці. Ці могуць яны адсудзіць ад мяне гэту зямлю?

Якім Нароцкі.

Адказ. Суд першае інстацыі слухна прызнаў Вам, як першаму сваяку нябожчыка, $\frac{6}{7}$ часткі маемасьці, пакі-

даючы $\frac{1}{7}$ часткі толькі для жонкі дзядзькі. Сын яе мае права прэтэндаваць толькі да гэтае $\frac{1}{7}$ часткі. Тут даўнасьці няма, бо гады з 1914 па 1920 не залічаюцца да даўнаснага ўладаньня.

Пытаньне. Па сьмерці бацькоў асталася ў мяне сястра. Зямлі 4 дзесяціны. Колькі па праву ей належыць?

К. Карэцкі

Адказ. Тут дачка бацькі (Ваша сястра) і Вы маеце роўныя правы на зямлю, значыць Вашай сястры належыць 2 дзесяціны.

Пытаньне. Наша вёска мае сваей зямлі 103 дзес. і нам належыць ад маёнтку сэрвітут. Абшарнік дае толькі па згодзе 18 дзес. Якая доля нам належыць і як яе ўзяць?

Вёска Агаркучы.

Адказ. З Вашага лісту нельга сказаць, колькі Вам дзесяцін сэрвітуту належыць, дзеля чаго трэба ведаць абшар зямлі, абцяжаны сэрвітутам і якія маеце дакумэнты.

Калі не згаджаецца на 18 дзесяцін замест сэрвітуту, а маеце якія-небудзь дакумэнты, сьцьвярджаючы сэрвітутнае права, дык зьвярніцеся да зямельнага камісара ў справе разрашэньня гэтага пытаньня.

Наша хроніка.

1-го мая ў Вільні. Дзень першага мая лічыцца святам працоўных усяго сьвету. У гэты дзень усе сьвядомыя свайго клясовага походжаньня работнікі стараюцца праявіць сваю салідарнасьць у розных паходах і маніфэстацыях. Гукі інтэрнацыяналу гавораць, што працоўны выходзіць з вузкіх рамак нацыянальных інтэрэсаў, а пераходзіць да братняга саюзу працоўных ўсяго сьвету. У гэты дзень няма нацыянальных перагародак, разлучаючых сягоньня сьвет на шмат каморак.

У Вільні 1-га мая працоўныя горада зрабілі два паходы: 1-пад сьцягам П.П.С. — лявіцы, у якім прыймалі ўчасьце заводныя саюзы Вільні, беларусы — радыкалы на чале з паслом Беларускага Пасольскага Клюбам грам. Дварчанінам, жыдоўскія незалежныя сацыялісты, сацыялістычная акадэмічная моладзь і інш. Паход складаўся з некалькі тысяч маніфістантаў. У часе паходу „некія асобы“ стараліся перашкодзіць паходу, у выткі якога некалькі асоб атрымалі „патурбаваньне“, а адзін работнік, пераз некалькі дзён памёр. Другі паход пад сьцягам П.П.С. правіцца адбыўся спакойна пры нялічным учасьці урадоўцаў, пераважна служачых на чугунцы.

Рэдактар і Выдавец А. Уласаў.

Няшчасны „выпадак“ з паслом д-рам Дварчанінам. У часе маніфістацыі 1-га мая, на вуліцы Вільні д-р Дварчанін пачаў прамову да работнікаў. У гэты момант яго схвацілі „неякія асобы ў цывілі“ і паход „развязаці“.. Пераз некалькі гадзін пасол Дварчанін з’явіўся ў сакрэтэрыят Пасольскага Клубу з „першамайскімі ад’знакамі“ ў пастаці сінякоў і ран на галаве, твары, пад вачыма і на целе. Зараз-жа была аказана пацярыўшаму прыватная лекарская помач.

Памёр у гэтым месяцы відэ-старшыня Віленскага Акружнага Суда Аўсянка, які ў часе працэсу „Грамады“ займаў месца старшыні ў судзе.

А чыгунка Варапаева — Друя ўсё „пачынаецца“ будавацца. Як падавалі польскія газеты, некалькі год назад, М-ства чыгунак у Польшчы пачала будаваць чыгунку Варапаева — Друя, але чамусьці дарога ўсё толькі „пачынаецца“ будавацца да гэтага часу.

Дарога мае праходзіць пераз мясцовасць, дзе найбольш сёлета пануе голад. Работнікаў на чыгунку сабралося з ваколіцаў—за 100 вёрст. Газета „Slowo“ падае, што з тэрэны, дзе будуюцца дарога, надыходзяць трывожныя весткі аб заміраньні работы, аб кармленьні работнікаў квіткамі.

Выйшла з друку кніжка «ЯК ПАЛЕПШЫЦЬ ПЕСКАВУЮ ГЛЕБУ». Выпісаць можна: Вільня, Віленская 8. Рэдакцыя «Саха», а таксама ў-ва ўсіх беларускіх кнігарнях Вільні і правінцыі.

Сьпяшэце выпісаць комплекты «Сахі» за 1927 і 1928 г.

Комплект «Сахі» (з дадаткам) за 1927 г. каштуе 1 зл. 15 гр. і за 1928 г. (з дадаткам)—1 зл. 50 гр. Прадаюцца у-ва ўсіх беларускіх кнігарнях.

ПРЫЙМАЕЦЦА ПАДПІСКА

на сельска-гаспадарчую

часопісь

„САХА“

на 1929 год.

Тыя падпішчыкі, якія прышлюць адным пераказам падпіску на пяць нумароў—шосты дастануць дарма.

Пры гэтым нумары ўсім гадавым падпішчыкам «Сахі» высылаецца кніжка «Як палепшыць пашчаную глебу».

Гадавая падпіска 3 злоты.

На паўгоду . . . 1 зл. 75 гр.

Адрэс Рэдакцыі: Вільня, Віленская вуліца № 8.